

MARKAZIY AMERIKA MAMLAKATLARI VA ARMIYASI.

Jo'raqulov Javohir Xayrulla o'g'li

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Telefon raqami: +998940454696

Email:javohirjoraqulov278@gmail.com

Boboyev Mehrojiddin Faxriddin o'g'li

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Telefon raqami: +998973523454

Email: mehrojiddinboboev962@gmail.com

Annotatsiya :Ushbu maqolada Markaziy Amerika davlatlarining tarixi, madaniyati, urf-odati, rivojlanish tarixi, armiyasi manbalar asosida tahlil qilib berilgan.

Kalit so'zlar: Markaziy Amerika, Tavasko bilan Moskitiya, Nikaragua botig'igacha, Las Segovias, Kordilyera tog'lari, 1000–1700 mm, AQSh imperatorlik, Kosta-Rika va Belizdan, harbiy kuchlarini.

Markaziy Amerika – Shimoliy Amerikaning jan. qismi. Meksika tog'ligining jan. etagidagi Balsas botig'idan Daryen bo'ynigacha davom etgan (ba'zan Markaziy Amerikaning chegarasini Teuantepek va Panama bo'yinlari orqali o'tkazadilar). Uzunligi 2400 km. Eni Panama bo'ynida 48 km. Yukatan yarim oralda 960 km. G'arbdan Tinch okean, shim. va sharkdan Meksika qo'ltig'i va Karib dengizi bilan o'ralgan. Markaziy Amerika hududida Meksikaning jan.-sharqiy qismi, Gvatemala, Salvador, Gonduras, Nikaragua, Kostarika, Panama, Beliz davlatlari joylashgan. Umumiy maydoni 770 ming km². Aholisi taxminan 45 mln. kishi (2001). Tinch okean sohili kambar pastgekislik bo'lib, qirg'oq chizig'i shim.da to'g'ri, jan.da qo'ltiklar bilan parchalangan, yarim orol va orollar bor. Meksika qo'ltig'i sohilining aksari qismi tekis. Karib dengizi tomonida Gonduras qo'ltig'i bor. Qirg'oq bo'ylab mayda orollar joylashgan, ularning ko'plari marjon orollardir. Markaziy Amerikaning katta qismini Kordilyera tog'lari sistemasiga kiruvchi o'rtacha balandlikdagi tog'lar egallagan. Shimoliy qismida Tavasko, Yukatan, Moskitiya kabi yirik pasttekisliklar bor. Tavasko bilan Moskitiya akkumulyativ tekisliklar, Yukatan esa neogen ohaktoshlaridan tuzilgan platformadir. Kordilyera tog'lari geosinklinal mintaqasi murakkab taraqqiyot jarayonini o'tgan, ichki tuzilishi va relyefi xilma-xil. Kaynozoyda yer yuzasi ancha ko'tarilib, yoriqlar hosil bo'lgan, vulkanlar otilib turgan. Hozir ham tez-tez zilzilalar bo'lib turadi. Markaziy Amerikada Kordilyera tog'lari uchta yoysimon tizmadan iborat. Shulardan eng yoshi Vulkanli yoki Tinch okean bo'yi tog'lari bo'lib, Meksika chegarasidagi Takana (balandligi 4117 m) va Taxumulko (4217 m — Markaziy

Amerikaning eng baland nuqtasi) vulkanlaridan boshlangan va Tinch okean sohili bo‘ylab, Nikaragua botig‘i orqali Panamaning g‘arbiy qismigacha davom etgan. Bu tizmada o‘nlab so‘nmagan vulkanlar bor. Qad. tog‘ jinslari orasidan oltin va kumush, qo‘rg‘oshin, surma, neft, oltingugurt va boshqa foydali qazilma konlari topilgan.

Markaziy Amerika shim. tropik (Nikaragua botig‘igacha) va shim. subekvatorial iqlim mintaqalarida joylashgan (7—22° shahri k. lar). Yil davomida o‘rtacha oylik temperatura farqi kam. Eng salqin oyining o‘rtacha temperaturasi 21—26°, eng issiq oyiniki 27—28°. Yillik yog‘in tog‘larning Atlantika okeaniga qaragan yon bag‘rida 7000 mm gacha, sohilda 1500—4000 mm, Tinch okeanga qaragan yon bag‘irlarida 1000—1700 mm, ichki soylıklarda va Yukatan yarim orolning shim.-g‘arbida 500 mm dan kam. Daryolari qisqa, tezoqar va gidroenergiyaga boy. Atlantika okeaniga oquvchi daryolar yil bo‘yi sersuv, Tinch okeanga okuvchi daryolar esa fakat yezda to‘lib oqadi. Tektonik soylıklarda kul ko‘p; shulardan eng yiriklari: Nikaragua va Managua.

Markaziy Amerikaning tuproq va o‘simlik mintaqalari iqlim mintaqalariga muvofiq joylashgan. Shim.-sharqiy qismidagi pasttekisliklarda va tog‘ yon bag‘irlarining 800 m balandlikkacha bo‘lgan qismidagi podzollashgan laterit tuproklarda palma, rangli yog‘och olinadigan daraxtlar, liana va epifitli tropik o‘rmonlar bor. Bu yerdagi plantatsiyalarda tropik ekinlar (banan va boshqalar yetishtiriladi. 1700 m gacha, asosan, daraxtsimon paporotniklar, 3200 m gacha dub, magnoliya va igna bargli daraxtlar usadi. Undan yuqorisi alp o‘tloklari. Tog‘larning Tinch okeanga qaragan yon bagirlarida qarag‘ay o‘rmonlari bor. Yassitog‘liklar esa yaylov va ekinzor. Yuqoriroqda, kizil tuprokli yerlarda dub yoki igna bargli daraxtlar o‘sadi. Quyi mintaqalarda tamaki, paxta ekiladi. 600–900 m balandliklar orasida kofe o‘stiriladi. Nikaragua soyligidan shim.da ko‘proq Shimoliy Amerikaga xos o‘simliklar, undan jan.da Janubiy Amerikaga xos o‘simliklar o‘sadi. Hayvonot dunyosi jihatidan Markaziy Amerika Neotropik oblastining Markaziy Amerika kichik oblastiga kiritilgan. Janubiy Amerikaga xos hayvonlardan keng burunli maymunlar, yaguar, zirxlilar, iguan kaltakesak va boshqa yashaydi. Shimoliy Amerika hayvonlaridan silovsin, yenot, har xil kemiruvchilar, qushlar uchraydi. Tapir, kemiruvchilar, ko‘rshapalak va qushlarning ba‘zi turlari endemikdir. [1;32b] 1927 yil may oyidan 1932 yil dekabr gacha nikaragualik millatchi Augusto C. Sandino "yanki bosqinchilari" ni quvib chiqarish va haqiqiy milliy suverenitetga erishish uchun AQSh dengiz piyodalari va Guardia Nacional de Nikaraguaga qarshi partizan urushi olib bordi. Urush markazi Nikaraguaning Gonduras bilan chegaradosh tog‘li, aholi kam yashaydigan shimoliy-markaziy mintaqasi Las Segoviasda bo‘lgan. Veb-sayt urushlararo yillardagi ushbu ko‘p muhokama qilingan, ammo hali ham tushunarsiz "kichik urush" bo‘yicha keng qamrovli, izohli, ochiq raqamli arxiv sifatida ko‘rib chiqiladi. Qattiq aniqlik, oqilona talqin qilish va bilimlarni demokratlashtirish veb-saytning eng muhim boshqaruv tamoyillari qatoriga kiradi. 1927 yil o‘rtalariga qadar Las Segovias haqida juda kam

hujjatlar mavjud. Keyin, 1927 yil iyun oyida dengiz bosqinchiligi va ishg'olidan boshlab, bizning hujjatli bazamiz portladi. Taxminan olti yil davomida Amerika imperatorlik diqqat markazida - ko'zni qamashtiruvchi xilma-xil matnlarda ifodalangan - jamiyat va tarixning shu paytgacha deyarli qorong'i bo'lgan yashirin burchaklarini yoritib berdi. Imperator matnlarining bu portlashi bilan bir qatorda Sandinista isyonchilari tomonidan yaratilgan matnlar va artefaktlarning tarqalishi ham bor edi. 1933 yil yanvarda e'tibor yo'qoldi va bir oy o'tgach Sandinoning qo'zg'oloni yangi saylangan Sacasa hukumati bilan vaqtinchalik tinchlik shartnomasi bilan yakunlandi. Dengiz piyodalari o'zlari bilan yuzlab quti yozuvlarni olib, uylariga ketishdi. AQSh imperatorlik nigohi olti yil yoki undan ko'proq vaqt davomida e'tibor qaratgan narsa ushbu veb-saytning asosiy e'tiborini tashkil qiladi. 1934-yilda Sandino o'ldirilishidan so'ng shafqatsiz qatag'ondan omon qolgan Las-Segoviasda yaratilgan matn parchalari va ijtimoiy xotiralar miqyosi jihatidan kichikroq, lekin ko'pincha ta'siri kuchliroqdir. "Pastdan yuqoriga" ijtimoiy va madaniy tarixdan ilhomlangan ushbu loyiha Sandinoni tasavvur qiladi. qo'zg'olon ijtimoiy va madaniy jarayon sifatida, xorijiy bosqin va ishg'olga mahalliy javob sifatida. Bu erda taqdim etilgan hujjatlar ushbu e'tiborni aks ettiradi, chunki ular Nikaragua va Segovianos agentligiga o'z tarixlarini shakllantirishda, jumladan, kampesinolar va hindular, ijarachilar va aktsiyadorlar, kichik xo'jaliklar va squatterlar, konchilar va muhojirlar, mavsumiy va kunlik ishchilar haqida gapiradi. , shuningdek, shaharliklar va hunarmandlar, kontrabandachilar va otiqlar, savdogarlar va savdogarlar, qayiq haydovchilari va xachirchilar, chorvadorlar va qahvachilar, savdogarlar va mutaxassislar, siyosatchilar va harbiy rahbarlar - odamlar, oilalar va jamoalar xorijiy bosqin va qo'zg'olon tarixdagi kabi murakkab va ko'p qirrali. Bu qanday inqilobiy harakat edi? Uning kelib chiqishi, xususiyatlari va merosi qanday edi? Bu erda taqdim etilgan barcha hujjatlar ushbu kengroq savollar va mavzular haqida gapiradi. Hozirda veb-saytda AQSh, Nikaragua va boshqa arxivlardan olingan 5000 ga yaqin asosiy hujjatlar, jumladan, patrul va jangovar hisobotlar, razvedka hisobotlari, fotosuratlar, xatlar, kundaliklar, xaritalar, og'zaki tarixlar, tashviqot varaqalari va boshqalar mavjud. Arxiv ombori va mavzu bo'yicha tashkil etilgan 20 ta keng, bir-biriga bog'langan raqamli fayl kabinetlaridan iborat bo'lgan ushbu notijorat, navigatsiya qilish oson veb-sayt Sandino qo'zg'oloni davrida talabalar, o'qituvchilar va olimlar uchun osongina mavjud bo'lgan ma'lumotlarning oltin konini o'z ichiga oladi.[2;89b] arkaziy Amerika tarixi 1945-1991 Harbiy tarix

Gonduras va Salvador o'rtasidagi 1969 yilgi mojaro Markaziy Amerika iqtisodiy integratsiya jarayonining zaiflashishini ko'rsatdi; iqtisodiy o'sish, sanoatlashtirish va siyosiy ochiqlik davriga yakun yasadi; va o'sib borayotgan siyosiy qutblanish va zo'ravonlik bilan tavsiflangan yangi bobni ochdi. Ushbu mojaroning ajralish nuqtasi va tarixiy burilish nuqtasi sifatida ahamiyati to'g'risida umumiy fikr mavjud. Ikkala davlat, tijorat hamkorlari va mintaqaviy harbiy-siyosiy ittifoq a'zolari o'rtasidagi inqirozning

ildizlari Gonduras hukumati tomonidan migratsiya va agrar siyosatiga kiritilgan keskin o'zgarishlarda yotadi. Ushbu o'zgarishlar El Salvadordan ommaviy migratsiyani to'xtatishga va barcha zarur vositalar bilan, shu jumladan zo'ravonlik bilan egallab olish orqali, Gondurasdagi Salvadorlarning mavjudligini kamaytirishga intildi. Salvadorliklarning ommaviy quvg'in qilinishidan oldin va unga hamroh bo'lgan Salvadorga qarshi shafqatsiz ommaviy axborot vositalari. Salvadorning kambag'al dehqonlarining mamlakatga qaytishi va murosasiz Gonduras hukumatiga duch kelishi mumkin bo'lgan beqarorlashtiruvchi ta'sirdan xavotirga tushgan El Salvador rahbariyati mojaroni urush orqali hal qilishga qaror qildi. Bu boshlanganidan so'ng, har ikki davlat ham 1969 yil iyul oyida yuz soatdan ortiq qonli janglarga o'z harbiy kuchlarini safarbar qildi. Garchi hech bir davlat jang maydonida hal qiluvchi g'alabaga erisha olmagan bo'lsa-da, hozirda o't ochishni to'xtatish rejimi joriy etilgandi, harbiy vaziyat Salvadorga juda yoqdi. Urushning siyosiy, iqtisodiy, harbiy va diplomatik oqibatlari 1970-yillarda va 1980-yillarning boshlarida tinchlik bitimi imzolanganidan keyin ham chuqur ta'sir ko'rsatdi. Bir tomondan, soxtalashtirish va yarim haqiqatga to'la urush haqida hikoya qilish Gonduras millatchiligida muhim rol o'ynashda davom etmoqda. Boshqa tomondan, salvadorliklar uchun urush deyarli unutilgan xotiradir.[3;145b] 20-asrda Markaziy Amerika siyosatida dinning roli keskin o'zgardi, chunki katolik cherkovi status-kvoni saqlab qolish pozitsiyasidan islohotlar va inson huquqlari uchun qudratli kuchga aylandi. Bu asrda protestantlik, xususan, ellik e'tiqodi - dinning yuksalishi, keyin esa "bom" ning guvohi bo'ldi. Asrning oxiriga kelib, Markaziy Amerika Lotin Amerikasining eng protestant mintaqalaridan biriga aylandi, Kosta-Rika va Belizdan tashqari barcha mamlakatlar katta va o'sib borayotgan evangeliko ozchilikni o'lchaydi. Bu o'zgarishlar mintaqa tarixidagi eng shikastli va shiddatli davrlardan biri bo'lgan 1970-yillar oxiri va 1980-yillardagi Markaziy Amerika inqirozi bilan bir vaqtda ro'y berdi va unga chuqur ta'sir ko'rsatdi. Marksistik isyonchilar va avtoritar hukumatlar o'rtasidagi katta sovuq urushning so'nggi yirik proksi urushlaridir.[4;90b] Markaziy Amerika Federativ Respublikasi Markaziy Amerika tarixida qisqa, ammo muhim davr uchun mavjud edi. Mintaqadagi mustamlakachilik merosi va liberal intilish o'rtasidagi keskinlik va Gvatemalaning tarqalis hi va davlat mustaqilligi o'rtasidagi ziddiyat Federativ Respublikasining yakuniy parchalanishiga olib keldi. Natijada har bir davlat o'z hududida suveren bo'lgan hukumatga federal emas, balki konfederativ yondashuv bo'ldi. Davr o'sha davrning turli xil jamiyat siyosatini aks ettiruvchi mustamlakachilik va respublika tuzumlari bilan o'tdi. Xayoliy birlik barbod bo'ldi va o'z suverenitetiga mahkum bo'lgan yangi respublikalar paydo bo'ldi.[5;72b]

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, Markaziy Amerikada joylashgan davlatlarning o'ziga xos armiyasi va tarixi bor shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy holati yashovchi aholi ham rang barang ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. The Hundred-Hour War, 1969: A Military History Carlos Pérez Pineda
2. Religion and Politics in 20th-Century Central America Virginia Garrard-Burnett
3. The Church in Central America in the Early 20th Century. John Lloyd Meham
4. The Federal Republic of Central America, 1824–1840 year Luis Pedro Taracena Arriola
5. Ryabchikov A. M., Fizicheskaya geografiya materikov i okeanov. M., 1988
6. Luis Pedro Taracena Arriola